

-(e)la MORFEMAZ OSATURIKO ESALDIEN ERABILERA GAURKO EUSKALDUN GAZTEEN MINTZAIRAN

Orreaga Ibarra Murillo

(Universidad Pública de Navarra/Nafarroako Unibertsitate Publikoa)

Abstract

In this article, the analysis of sentences using the morpheme -(e)la is carried out, using as a reference the speech of young people. The objective is to study these sentences in oral language, for sentences constructed with -(e)la are more and more frequent in Basque and, little by little, we believe it is taking on different grammatical connotations. These sentences are made with the purpose of expressing astonishment, justifying something, responding and giving a pretext, among others.

0. Sarrera¹

Lan honen helburua da gazte euskaldunen mintzairaren elementu baten azterketa egitea, *-la* morfemarekin eraikitako esaldiena, hain zuzen ere. Iruñerriko gazteen elkarrizketen corpus batean oinarritu gara, eta harritu gaitu bereziki morfema honen ugaritasunak diskurtsoan. Gure xedea da, alde batetik, elementu honen ahozko erabilpena ulertzea, eta ikustea ea gordetzen duen erlaziorik hizkuntzaren erabilera konszienteago batekin eta, aldi berean, honen joera linguistikoa zein den jakitea.

Los cambios sintácticos tienen muchos rasgos en común con los fonéticos. Ambos tipos de cambio se asientan en determinados contextos, asociados, con frecuencia, a elementos léxicos concretos. El cambio sintáctico parece seguir el modelo de curva en forma de S, lento-rápido-rápido-lento, que caracteriza el cambio fonético (Aitchison 1993: 110).

Honetarako ahozko *corpus* zabal bat bildu dugu, 15-25 urte bitarteko gazteen elkarrizketekin, osotara 40 gaztek parte hartu dutelarik. Grabaketak gazteek berek egin dituzte haien artean solas lasai era arduragabekoetan, beraz, ikertzailearen inolako presiorik edo baldintzarik gabe.

Euskarari dagokionez, gazte euskaldunen mintzaira berezitasun zehatz batzuk hartzen ari da. Eskolaren eta ahozko nahiz idatzizko hedabideen eragina, gazteen mugikortasuna eta bertze hiri eta herriekiko harremana, besteak beste, dira baldintzatzen duten faktore batzuk. Horrela ba, gazteen mintzaira aldatzen ari da, ezaugarri

¹ Lan hau MEC-eko FF12008-01844, *Origen y evolución de los dialectos vascos* izena duen ikerketa-proiektuaren barruan kokatzen da.

batzuk (morfoloġiko, sintaktiko eta fonetikoak) galduz, eta bertzeak atxikiz; eta hori gertatzen ari da herri euskaldunetan ere (cf. Íñigo 2007). Euskara estandarra goa edo batuagoa egiteaz gain, gaztelaren indarra oso nabarmena da; horrezaz gain, erabateko elebidunak dira gaurko gazteak, sortzen direnetik. Jakina denez, erkidego elebidunetan aldakortasunak eraman ditzake burutzapen berrietara oso modu arinean.

Bertzaldetik, kontuan izan behar dugu ahozko mintzaira dela gure xedea, eta alde horretatik, Ballyren aipamen hauek argiak dira: «La lengua oral era la única lengua digna de este nombre, de la cual la lengua escrita es una transposición o deformación» eta «El verdadero lenguaje nace en el habla, en la palabra, no en la letra».

1. Gramatikaren ikuspegia

Gramatikak arautzen du *-(e)la* atzizkiaren erabilera hainbat kasutan; lehenik, esaldi konpletiboetan, alegia, *zer* galderari erantzuten diotenak eta osagarri zuzenaren lekua hartzen dutenak: *Ondo dagoela esan du* modukoetan. Bigarrenik, *-la* ezezkoa galderetan *Ez dut esan Jon etxean dagoela* moduko esaldietan (ik. Zubiri 2000: 682, 687). Hirugarrenik, *-la* eta *egon* ustea adierazteko erabilitako egituretan (*Zu hemen? Etxean zeundela eta negoen!*) edo *-lakoan*-en baliokide direnetan.

Ohiko akatsak deritzon atalean, ordea, bi akats aipatzen dira: «Beste akats bat, erlatiboaren ordeztze *«-LA»* erabiltzean datza (**neska bat ezagutzen dut zurekin ikasi zuela*). Eta bertze kasu batean zenbaitetan, erdararen eraginez edo, *«-LA»* menperagailua behar ez den zenbait esapidetan erabiltzen da: (**Noski gaindituko dudala!*)» (Zubiri & Zubiri 2000: 689).

Bada *-la(rik)*-en erabilera bat, erdarazko gerundioaren antzekoa dena, eta denbora adierazteko erabiltzen dena. Formari dagokionez, aditz laguntzaileari *-la(rik)* erantsiz lortzen da, eta esanahiari dagokionez, aldibereotasuna adierazten du: adib. *Menditik zetorrela(rik) istripu bat izan zuen*. Kasu honetan ez dugu adibiderik eriden.

Nolanahi dela ere, euskaraz badira esaldi konpletiboak, erlatibozkoak eta zehar estilokoak. Eta hain zuzen ere, esaldi hauetan nahasketa handiak hasi dira sortzen. Eta hau ez da eremu honetako hizkeran soilik gertatzen, bertze ikertzaile batzuek Euskal Herriko bertze eremuetan antzeko adibideak bildu dituzte hango gazteen hizkeran. Honatx Portugaleteko irakasle batek bilduriko adibideak:

- *Eske uste dut badakit zer dela!* (Uste dut badakidala zer den!).
- *Andrea kalean ikusi duzula nire ama da* (Kalean ikusi duzun andrea nire ama da).
- *Badakizu gertatu dena?* (Badakizu zer gertatu den?).
- *Badakit zer dela* (Badakit zer den).
- *Etorri dela nire aita da* (Etorri dena nire aita da).
- *Mutila txikia etorri zela nire anaia da* (Etorri zen mutil txikia nire anaia da).

Jakina denez, gramatika arauemailearen ikuspuntutik (cf. Eusko Jaurlaritzako liburuxka), bada presioa erabilera horiek zuzentzeko.

Gure hipotesiaren arabera, gaztelaniaz *que* bakarra dago. Perpaus mota bakoitzeko partikula gehiago egon arren, egia da usuena *que* partikula dela. *Que* partikula hori, euskarazko *l-la/-*rekin lotzen dute hiztunek eta, hori dela eta, kasu guztietan erabiltzen dute, nolabaiteko transferentzia eginez. Nahiz eta euskaraz esaldi ezberdi-

nak osatzen diren: zehar estilokoak, konpletiboak, erlatibozkoak eta bertze batzuk. Dударik gabe, erkidego elebidunetan aldakortasun linguistikoaren ondorioz, erabilera berriak burutu daitezke. Izan ere, gazteleraz *que*-rekin osaturiko esaldiak ugaritu dira, eginiko azterketa batean ikus dezakegunez.²

Eta, oroz gain, kontuan hartu behar dugu diskurtsoan erabiltzen direla *-la* ezberdinak gramatikaren deskribapenarekin zerikusirik ez daukatenak.

Bertzaldetik, aldaketa semantikoa eta morfosintaktikoa nola gertatzen den zehaztea izan da hizkuntzalarien ardura, lehen eta orain. Horrela, bi forma semantikoki konbergenteak direnean, bien arteko aldakortasunak ekar dezake baten galera hizkuntza batean edo bertzean.

Jakina da aldaketa hauek erraz aztertzen direla diakronian zehar, zeinetan idatziriko agiriek erakusten ahal digute konbergentzia nola gertatu den, beti ere, testu idatzien bidez. Baina zailagoa suertatzen da era sinkronikoan frogatzea; horregatik, gure xedea da erkidego elebidun batean, eta denboraldi labur batean txandaketa hau ikeritzea.

Nolanahi dela ere datuak jasotzea, eta berauen ingurunea eta aldaketak kuantifikatzearena ez da lan xamurra. Horrezaz gain, esaldi edo diskurtso zati hauen esanahien zailtasuna ere hor dago. Lavanderak (1978) arazo hori argi planteatzen du, izan ere, aldaera fonologikoak berberak diren bitartean, aldaera morfosintaktikoak anitzetan desberdinak izaten dira.

2. Hizkuntz transferentziari buruz bi hitz

Lehenengo eta behin, transferentziari buruz kontzeptu pare bat adieraziko dugu. Hainbat egilerendako, Silva Corvalánendako, esaterako (1994: 4-5), transferentzia kontzeptuak bere baitan biltzen du hizkuntza batek bertze batean duen eragina: bakartze, orokortze eta galera (forma linguistikoaren murriztapena). Baita egitura hautagaien deuseztatzea ere: forma batzuen hedatzea, bertze batzuk murrizten diren aldiari, eta era berean, konbergentzia linguistikoaren bilakabideak. Eta hau gertatzen da hiztun elebidunek egiten duten berdintze joerarengatik.

Honenbertzez, transferentziaren kontzeptuak agramatikaltasunak suposatzen duena ekidingo luke. Laburbilduz, transferentzia da hizkuntza batek bertzean egiten duen eragina, eta, zehatzago, B hizkuntzan, A hizkuntzaren ezaugarri bat hedatzea.

Horrela ba, bi hizkuntza elkarrekin bizi direnean, transferentzia gertatzen da, alde batetik bertzera ezaugarriak pasatzen direnean. Gurea bezalako erkidego elebidunean, hizkuntzek elkartzeko joera izan ohi dute hainbat egitura paretsu eginez, beraz, hiztun elebidunak maiz askotan egitura linguistikoak berdintzeko joera erakusten du.

Konbergentzia sintaktikoan, a) alegia, hizkuntza batek bertzearekin duen eragina, bide ezberdinetik joan daiteke: konbergentzia zuzena eginez, ezaugarri sintaktikoak hizkuntza batetik bestera lekualdatzen dira, eta b) zeharkako konbergentzia, bi hizkuntzetan agertzen diren egitura batzuek hizkuntzetako baten egiturak ordeztzen di-

² «La causa última de estos problemas no radica, creemos, en el verbo, ni en la expresión de la fuerza ilocutiva, sino en la conjunción. (...) Una solución sintáctica al problema de las estructuras con *que* inicial pasa, creemos, por desplazar el problema de la función del verbo a la función de la conjunción» (Hidalgo & Pérez 2002: 173).

tuzte. Azkenean hiztun elebidunek egitura linguistikoak berdintzeko joera erakusten dutelarik.

Konbergentziak antzeman dira tipologiaren aldetik ezberdinak diren hizkuntzen artean (adib. arabiera eta ingelesa). Honetan ingelesa hizkuntza boteretsua denak presio egiten du egitura linguistikoak berdinduz. Gaztelaniaz hitz egiten duen ingelesak entzuten ditugunean *¡Es todo!* esan ohi dute, ingelesaren *That's all!* esaldia itzulita. Ez da agramatikala, baina azpiko hizkuntza ingelesa daukan egitura bat ematen du aditzera.

Gramatika ukipenaren egoera batean esperatzekoak dira transferentziak. Bai Jakobsonek, bai Weinreichek (1996: 25) adierazi zuten hizkuntzak berarekin zerikusirik ez daukan egiturak onartzen dituela, bere eboluzio-joerekin bat datozenen barruk. Horren ondorioz, bi hizkuntzak zenbat eta antzekoagoak izan, gero eta aukera gehiago egongo dira elementuak batetik bestera lekualdatzeko. Ondorio gisa, Silva-Corvalánek dioenez (1996: 25), transferentzia da hizkuntza batek bertzean egiten duen eragina, eta honenbertzez, bakartze, orokortze eta forma hautagaien galera bilzen ditu bere barruan.

Bertzaldetik, erkidego elebidunetan aldaketa linguistiko hauek abiadura handiagoz gertatzen dira, eta errazago eta lasterrago ikusten dira erkidego elebakarretan baino:

It is more difficult to judge the importance of such variability synchronically in monolingual communities over a shorter period of time, although it may be clear that a similar situation for potential selection exists. However, in bilingual communities linguistics variability often leads to new constraints on usage very rapidly. This apparent compression of the processes of change makes them interesting for the study of the diachronic outcomes of semantic/syntactic variability (García 2001: 1).

3. Kasuen azterketa

Gure azterketa honetako datuak ahozko mintzairaren corpus batetik atera ditugu, elkarrizketa arduragabeko eta libreetan bildurikoak. Kontuan har bedi, testuak ahozko elkarrizketatik jasoak direnez, esaldi hauetan anitzetan agerian gelditzen dela hizkuntz txandaketa edo *code switching* delakoa; hori dela eta, gaztelania eta euskara elkarren artean nahaska agertzen dira, orain bat eta gero bertzea. Guk, gure aldetik, elkarrizketan agertu bezalaxe islatu ditugu.

3.1. Aztergai ditugun lehenak dira nolabaiteko aholkua eta arrazoia adierazten dutenak, eta hauek gazteen hizkeran *-la*-rekin osatzen dira. Gaztelera *que*-rekin hasitako esaldiak dira: *que quiero estar aquí, que te he dicho...* Euskara zuzenean *bait-* edo esaldiaren bukaeran *-(e)ta* jarritz osatu beharko lirateke, gramatika arauemailearen arabera. Alegia, juntagailu azalpenezkoa beharko litzateke honen ordeztu.

Gramatikak hauxe dio egitura honi buruz, agian akatsak ekiditeko edo: “Euskara batuan ohi dugun baino gehixeago baliatu beharko genuke baliabide honetaz erlatibo ez-murriztaileak egiteko” (Zubiri & Zubiri 2000: 721).

Hona kasu batzuk.

- 1) N- Niri galdetu zidan Claudia (sic), ea egin behar genuen dantzariak beste ateraldia bat, etorri behar *zela* bera, eta nik es dakit. (berak etorri behar baitzuen)

- 2) —Nik hurrengo urtean ez,... nik hurrengo urtean hemen... o sea, enteros. ... ni hurrengo urtean egon nahi *dudala* hemen! (¡que quiero estar aquí!)
- 3) —O sea menuda gracia, o sea... *dela* berayen arazoa pero tokatu zaielako (¡Que es su problema!)
- 4) I: argazki denda baten?...ez dakit
— Ez *dakidala* ze kale den pues... (¡que no sé qué calle es!)
— K: gurutze enparantzatik gertu dagoen denda bat ez dakit
- 5) —Dueloa oso potentea *izanen dela!*
- 6) Eta *etzutela!* (¿que no tenían?)
- 7) Eske gainera hori, esan zidaten beste egunean, bai, bai kanpora jun, kanpora jun! *Ikasten dela* pila bat, ta...bua! Da esperientzia super ona.
- 8) —Ya, gainera bada ezberdina. Han daude Haurreskolakoak eta hemen daudenak...*ez duela* zerikusirik.

Hurrengo hau da hiru nes karen arteko elkarrizketa, beronetan oharrarazten zaie lagunei “joan behar dutela lagun anitz autobusean” (que han ido dieciséis):

- 9) N.3- Badago “despedida de Mari”, gero, “despedida de la Yoli”, Zarautzen, ez?
N.1- Bai. N.3- Eta gero?...
N.1- Eta gero Leitzan kontzertuak, *joan direla*... hamasei edo...
N.2- Hoge. Hogeiren bat...
N.3- Hoge eta jarri dute autobusa, eh?

Eta gero, kontaktzen segitzen du, oharra edo abisua eginez, baina bertze aldetik, ematen du horrelako kontakizuna dela:

- 10) N.2- Baña bueno, si badaukate cena El Regi...
N.1- Badaukate afaria?
N.2- Ekaien eta gero etorri *behar direla* hona.

Kasu batzuetan, «que» konjuntzioa gaztelera zuzenean txertatzen da: *Baietz, baietz que nire amak kontatzen zidan lengo egunean zeudela pilo bat hortxe plazan eserita ta...*

3.2. Harridura adierazteko edo abisu edo oharren bat egiteko, euskara zuzenean -(e)ta bukaerarekin burutzen dira esaldiak. Edota, bertzela, ez da inolako atzizkirik jarri behar, izan ere euskaraz ez da adierazpen esaldia, kausazkoa baizik. Alberdi & Sarasolaren estilo liburuan (2001: 188), horrela aipatzen da: “**Kontuz platerarekin, beroa dagoela!* Hona hemen beste esamolde trakets bat. Hemen ere erdarazko *que* juntagailua dagoela ematen du okerraren iturrian”. Gazteen ahozko mintzoan, ordea, gaztelan bezala, *que*-rekin hasten diren esaldiek *¡que tengo frío!* gisakoek *-la* hartzen dute gazteen mintzairan:

- 11) Aber, ingelera daukadala! ¡Que tengo inglés!
- 12) Kontuz, min egingo zarela! ¡Cuidado, que te vas a hacer daño!
- 13) Bai grabatzen dudanean .. ¡nago grabatzen! Ez *dela* gezurra!
- 14) A: Hartzen zenuen hasieratik ya Iturrama.

B: Pero... egon nintzela zalantzan. Klaro! ez, ez da beraien arazoa, ze...etxe berri batean, o sea, dena berria...

A: Bueno, klaro!

- 15) B: O sea menuda gracia, o sea *dela* berayen arazoa pero tokatu zaielako baiña ez
 16) Eh! Utzi mobila, ez *dutela* saldo! (Que no tengo saldo!)
 17) Konplizidade bat sortu *dela!*
 18) Kaña asko sartzen ari *direla!*
 19) Eske ezin *daitekeela* izan.

3.3. Kasu hauetan nolabaiteko galdetze markaren funtzioa egiten du, beharrezkoa ez dena, beraz, erredundantea. Honen balioa euskarazko *ote* partikulararen antzekoa da. Kasu hauetan *-la*-ren agerpenak justifikazio bati erantzuten dio: elkarriketatzaileek konpartitzen dutenaren auresuposizioak, alegia, berak espero duenaren itxaropenak betetzen ote diren zain dago, hurrengo adibideetan bezala:

- 20) Aiba! *Bukatu dela!*?
 21) A-Ez, ni naiz Oberenakoa baina duela bi urtez laugarren mailan ezagutu ginenean pues, beraiek...
 B-Nola! *ezagutu zinetela* laugarren mailan!?
 22) Ordua *dela!*?

Hurrengo adibidean, hizketa gaia da “kaleko diru eskaleak”, eta batek galdetzen dio harriturik *-la* morfema erabiliz:

- 23) A: Ba neri etorri zitzaidan bat ta esan zidan: “eman dirua! es que estoy engan-chau a las drogas...” (...) Es que ez dakit zergatik ez dira joaten eta gelditzen...
 B: Ez *dizutela* eskatu inoiz? (= ¿Qué no te han pedido nunca?)
 A: neri bai
 24) B: bai? Ze... nik badakit hauek ez *dizutela* atera behar navaja...

3.4. Beste kasu batzuetan, erlatiboazko esaldien ordeaz, alegia, *-en* (+ mug., *-ena*), *-la-* morfemadunak erabiltzen ditugu. Gero eta desberdintasun gutiago dago bi “que” hauen artean eta hori *dela* eta ahozko korpuseko datuak oso ugariak dira; heldu anitzei entzun diegu honelakoak, hauetako batzuk irakasle, honenbertzez hedatuko den ezaugarria dateke hau.

Akatsak zuzentzeko egindako liburutxoan (Eusko Jaurlaritzza 2000: 30) bada atal-txo bat “Erlatiboazko esaldiak osatzerakoan” izenburuarekin, eta berorretan gisa honetakoak biltzen dira gero zuzentzeko: *Badakit txiste bat oso polita dela. Badut lagun bat oso ona dela.*

Alberdi eta Sarasolaren estilo liburuan (2001: 188) hauxe bera azpimarratzen da: “**Neska batzuk agurtu ditut zu ezagutzen zaituztela.* Horra beste esaldi trakets bat (...) bereziki euskaldun berrien artean, aski entzuten da”.

Era berean, IVAP-eko estilo-liburuak (cf. Arakama et al. 2005) euskarazko *-(e)la* osagarria nola ez den erabili behar adierazten du honako adibide honen bidez: **Goian badago bilera gela bat ez dela hain txikia*, eta bestelako azalpenik eman gabe, euskarazko ordain egokiak ematen ditu. Berariaz adierazi ez arren, argiro ikus daiteke adibide horren bidez, gaztelaniazko interferentzia-arazo bat dagoela, gaztela-

niazko *que / la cual (no es tan pequeña)* erlatiboa euskaratzean sorturiko nahasmen-duaren ondorio baizik ez baita. Azken batean, erlatibozko perpausetako hurrenkera bera ere gaztelaniazkoaren modukoa egiten dute, ahozkoan behintzat, idatzizkoan beste kontu bat da:

- 25) Eh nik ezagutzen dut bat *dela* Eibarrekoa.
- 26) Eta dago atariko proga *dela* idatzia eta gero ahozkoa hiru egun ezberdinetan?
- 27) A: Nor da hori? —Ipa, ipa, el punky bigarrenekoa.
b. Ah, bai, bai, bai.
C: *Daramala* una pantaloneta que pone aquí....
- 28) N: bai, eta nondik atera duzu? Eta nondik ateratzen dituzu hauek *daukatela* hemen plano? Ala! (...) dago superondo eta, ala eta...bestea...nerea da superitxusia!
- 29) Han, erregerik ospetsuenak izan ziren Amenophis III.a, Ramses II.a eta hirugarrena Hatshepsup, *zela erregina* bat.
- 30) Eee... seigarren mayakoei ematen diete argazki bat beraien argazki bat eta zapi bat Alaitz eskudoarekin bai, eta argazkian beti jartzen dute esaldi bat *dela*: «hizkuntz bat ez da galtzen ez dakitenak ez dutelako itz egiten baizik eta dakitenak ez dutelako hitz egiten»
- 31) gero yoaten da ortik...egitea tokatzen zaienai ze...o sea da como Unai, o sea olako bat dagola bizirik...lan egiten *duela*...
- 32) ...serieak ez dira egiten kanal batentzako, dira como... bazegon bat kapitulu *bat zela* exhibicionista
- 33) Eta dago “atariko proga” *dela* idatzia eta gero ahozkoa hiru egun ezberdinetan?
- 34) Han jartzen dituztelako, ba, Egipzio, Egipton edaten duten teak eta baita ere jartzen dituzte katxinbak, *direla erretzeko*...
- 35) Ba (pf) bakoitza yaten da bere royóra! ba, badago emen kuadriya bat *badáukala* bere lokal, ta or ba, ondo daude, baña besteok?
- 36) Eske adibidez, haurrak emen badute leku bat elkartzeko Luzargi *deitzen dela*, eta bueno, or jokuak dituzte eta orrela baña, klaro, guk ba... ara ezin gara yoan, eta
- 37) A-Segitzen du mutiyakin edo orain hasi da berriz?
B-Ze mutiya erraten tzu?
A-*Badula* kotxe hori bat?
- 38) Nik egin nion (grabaketa) nire amari *dela Beruetekoa*...
- 39) Ba... gelakoeekin pues batzuekin, badaude bi *direla* supergaiztoak.
- 40) A- Egon nintzen Amaiarekin hitz egiten, pasa den ostiralean uste dut.
B- Ze Amaia?
C- Amaia Perez, *egon giñela* afaltzen berarekin eta galdetu nion que rollo había, ez? Eta hori. Momentuz geratzen *direla* ensaitzeko baiña...
- 45) Eta behin nire lehengusu bat *joan zela* kanpamendu batera eta *ezagutu zuela* nafar bat *hitz egiten zuela* nik bezain ondo...
- 46) Badugu lagun bat *dela* kamarero
- 48) eta joan zitzaion irakasleak *dela* superta! (oso zuzena, eskuarekin keinua eginez) (Eta joan zitzaion irakaslea oso zuzena dena)
- 49) A: eztakit, supongo. Zegona Leirekin da erraten zuna Anderrek la del flekillo asi?
B: *badula* mesengerra?

Kasu honetan erlatibozko zentzua (*el de mi piso —que es italiano—*) eta abisua edo oharra emateko esaldia (*oye! el de mi piso que es italiano*) elkarturik agertzen dira:

50) Aizu, nere *pisokua dela* italiano Eh!

Honako hauetan ere zentzu erlatibozkoa eta konpletiboa elkartzen ari dira:

51) N1: Eta ni deitzen mundu guztia...al abuelo, Mikel, Pele, Javi...pa una puta vez...

N2: eta Josu? *Yoan zela*, ez dakit...eta ailegatu zen a un barrizal eta ezin atera, eta joan zen Angel bere biya...ezin zen atera, benetan.

52) N1: egon ziren orain dela bi aste edo. Nengoen ni hemen lanean, ostiral arratsaldean eta agertu ziren lau eta gaur *daukatela* ensaio eta gero despedida.

53) E- Nik ikusi dut jendea *jartzen duela* kamara bat bezala eta orduan kanpokoak...

Gazte batzuk hizketan, pertsona baten deskribapena egiteko:

54) N1: Bai, baina orain dauka ilea moztuta

N2: ba...sartzen ziñen beti eta zegoen iskiña batean...

N3: Bai eta ilea horrela. Ba hori da!

N3: *Dela* txikia eta...

N1: Orain dauka ilea moztuta.

N2: ba orain ez diot aurpegia jartzen

55) Eta dago atariko proga *dela idatzia* eta gero ahozkoa hiru egun ezberdinetan?

56) Ze gertatzen da, beti o sea len ikasten genitun gauzak orain ez *dutela* balio ta orain gaizki daude esanak guztiak edo idazten dira aldrebes edo...

57) Eske adibidez, haurrak emen badute leku bat elkartzeko Luzargi *deitzen dela*, eta bueno, or jokuak dituzte eta orrela baña, klaro, guk ba... ara ezin gara yoan, eta...

Erran bezala, aldaketa hau ez da soilik Iruñeko gazteongan gertatzen. Berriki argitaraturiko artikulu batean, Bortziriko gazteek —etxean eta ikastolan egiten dutenek— *bait*-ez osaturiko erlatibozko esaldiak gutxitan erabiltzen dituztela aipatzen du Iñigok: “adib. (*Hor bizi da Martin, zakur ttiki bat baitu*) Adinekoen mintzaira arrunt samarra den egitura hau nik ez diet inoiz entzun haurrei eta gazteei” (Iñigo 2007: 299). Gure korpusean saiatu gara frogatzen ea *bait*-ez osaturiko esaldiak ba ote ziren, eta argi ikusi dugu korpus guztian ez zegoela egitura horretan osaturiko ezta esaldi bat ere esanahi horrekin.

3.5. Bertze kasu batzuetan, *-la*-ren agerpenak zerikusia du enuntziatuaren moduarekin, alegia, berrindartze bat eskatzen du, morfema erredundantea balitz bezala:

69) A.- Zoragarriak dira, ez, hango etxeak... bai?

B.- Bai... Kaleak asfaltatu gabe eta, dena, oso gaizki...

A.- Ez *dizutela* hango kotxeei... argazkiren bat... ikusteko...?

70) A: Len bazeukan beste encanto bat.

71) I: Bai orain dena produktu komertziala biurtu da dena eta egiten dute abesti au údarako edo abesti au edo diska au.

A: Eta sortzen *dituztela* taldeak horretarako.

- 72) I: Nunbaiten agertzen da.
A: Uste dut “en Mis adorables vecinos”.
I: Bai, hori da.
A: *Asten dela...* bai!, izan zen orretako iragarki bat *ateratzen dela* baita ere Carlos Baute
- 73) K: ta... zer erosi dizu amak, kirola egiteko edo zer?
- 74) I: e? es nire uste *dela...* esekienes se erosi... eta ori naiko berria danes.. ta bera es daki ser den ta nola erabiltzen dan pues ori, *berria dela* ta yasta... apañau! Pero, pero...
- 75) K: a bai? eta?
- 76) I: esanes ee ETT batera eramateko kurrikuluma esdakit ser *esagutsen sula* tipa bat noseke aa... sartzen sen sartu bar esun tokian
K: eta?...
- 77) K: ya... baña norbait esagutzen badu da zu artzeko lenago ez?
I: bai
K: entxufe. Eta esan diozu esetz?
I: ez kurrikuluma ekarri bar *nula*, baña eske es dakit non dudan kurrikuluma galdu dut ta...
- 78) —Dira zazpi egun baña...
—Bai, ondo dago, baña...
—ondo aprobetxatuak.
—Bai, niretzat *ezdirela...* ondo aprobetxatuak zen beti dira berdin, eta... batzuetan aspertzen naiz.
—Bueno...
—Orduan, niretzat igual obeto izango *litzatekeela* ba... egun gutxiago izatea eta barietate geyago egotea, ez? Ez beti monotonia... berbera egotea.
- 79) Ah!, eta zu *ezenuela* batere pintatzen!
- 80) Egon ziren orain dela bi aste edo. Nengoen ni hemen lanean, ostiral arratsaldean eta agertu ziren lau eta gaur *daukatela* ensaio eta gero despedida.

Kasu batzuetan ugaritasun apartekoa aurkitzen dugu, uste dugu idiolektoaren arabera maiztasun handiagoa ala txikiagoa izan dezakegula. Kasu honetan, hiztun batzuek bertze batzuek baino gehiago erabiltzen zuten, hain zuzen ere unibertsitateko ikasle baten mintzo zatia da hau:

- 81) —a ez! ni altxatzen naiz *zazpi* terdietan eta ona da *ateratzen garella* biak eta laurdenetan, eta... ordu biak eta laurdenetan eta ikástolan *ateratzen direla* batetan eta gero *sartzen direla* iruetan eta orduan obeto da institutoa gero daukazulako arratsaldean denbora geyago eta yasta!
- 82) —eta geyago ikasi bear duzula somatu duzu edo?...
—bai geyago bai ikasi bear dut, baina gaiak dira, eeeee luzeagoak
—ta ze irakasgai berri dituzu?
—Natur, Gizarte, leen *zela* guztia eeee ingurune eta tutoritza
- 83) A- Eta orduan, zer da jaietatik interesgarrien iruditzen zaizuena?
B- Ba, nire *ustez dela*, ba... jende... jende berria ezagutzea, bai.
- 84) —Gazteon artean neskek eta mutillek elkarrekin ospatzen dituzue jaiak?
—Bai. Gaste gasteen artean, bai, baña, bai.

- Bai.
 —(Eg)oten *garela* parrandan eta orrela, bai, Ikusten da tabernan, ba ori, gazteak eta
- 85) —Lotsa. Eta jaiek ez dute desinibitzeko balio?
 —Bai, ba batzuetan bai itzegiten dugu euskeraz, e? Lagunekin! Pixka bat... *gaudela pozik*, ba... bai, baña...
- 86) —horrelako itxura bat kanpora... ikusten badut bera... kontua *doala* ongi ba... ikusten dugu beste modu batez ezin duelako horrelakoa izan.
- 87) —Edo norbait hasten da graciosilloa egiten eta bera hasten da... “ez *duela* graziarik” edo puntu oyek... ulertzen? O sea
 —Ni bai!
 —Nik hurrengo urtean ez, nik hurrengo urtean hemen o sea, enteros... ni hurrengo urtean egon nahi *dudala* hemen!
- 88) —...janaria eta edaria *ezin direla pasatu* aduanatik eta regletarako, osea, regla, hilekorako pastillak eta horrela *ezin direla pasatu*
- 89) Delako eee bueno! pena da altxatzen *garela*... zazpitan *altxatu bear garela* eta sartzen *garela* zortzi eta laurdenetan baina gero ateratzen gara...

3.6. *Bai*.....-*la* egiturak gaztelerazko *sí*.....*que* eta *noski*....-*la*, *claro que* egituraren parekoak dira. Euskara arautuan, erran dezagun, badira antzeko batzuk *bai*...-*la* egitura dutenak. Aditza *bai* partikularekin agertzen denean, -*la* atzizkia hartzen du, harridura perpausak sortzeko: *bai polita dela!* Eta gisa honetakoak ugari dira, *bai ondo!* eta *bai polita!* gisakoen orde; alegia, *bai* partikula izenondoaren edo aditzondoaren aurrean jarritz eratzen diren gisakoen orde:

- 90) —Pues... ni... nire amari *bai esan ziola* ta egun batean /ta... pues el primer dia *bai eman ziola* dirua ;no?
 91) Hombre, noski egingo *detela!*

3.7. Hurrengo kasu hauetan -*la*-z osaturiko esaldiak erabiltzen dira zerrendaketa bat egiteko. Badirudi narrazio bat ari dela egiten, aditz eliptiko bat —*esan* aditza— balitz bezala. Hizkuntza mintzatuan, ugaritasun handia dauka -*la* honek; nolabaiteko harreman zehaztugabea ezartzen du aitzinetik errandako zerbaitekin. Gaztelaniaz antzera gertatzen da: *que no puedes pasar, que necesitas receta médica*.

Kasu gehienetan gaztelerazko *que* atono bat ordezkutzen du, esaldiaren hasieran dagoena, alegia, kontu kontari ari garenean badirudi -*la* atzizkia erabiltzeko joera dagoela. Kasu hauetan, -*la* honek ez du esaldirik lotzen, hizketa ekintza da, aurrekoari nolabaiteko jarraipena ematen diona:

- 92) —Momentuz fanfarrearekin ez dugu kontatu behar. Badaezpada ere ez dugu kontatu behar. Gero animatzen badira, eta etorri nahi *direla*...
- 93) —Ni... bi liburu, baita tapa bat bakoitzari, baina tapa bat bakoitzari igual bi tapa pues izango dira politikak pero... es que... bost tapetatik, pues... da polita bat.
 —Bai?
 —Pasatu *dezakezula* igual bat destrangis, ahí gauza guztiekin, pero... paketea horrela ezetz... behar *duzula* “receta medica” bestela ez.
- 94) Baina... hori eskuko poltsan?
 pastak?

- ...janaria eta edaria *ezin direla* pasatu aduanatik eta regletarako, osea, regla, hilekorako pastillak eta horrela *ezin direla* pasatu.
- 95) ze... neri esan didate elektrizitate hori transformatzeko pues orduan *dela* ka-txarrito bat...
- 96) A.- “El Último Catón” liburuan agertzen da edo halako zerbaite...
B.- A! Bai! Bai
A.- Garbitzen *zituztela* oinak, ez dakit, iturri batean edo...
- 97) Badaukate afaria?
Ekaien (herri batean) eta gero etorri *bea direla* hona...
- 98) A-Puff!, ikusi duzu benta? (Hara joan behar dute lanera eta)
B: Bai, lengu asteburun
A: Eske eztaikit, aspaldi *ez dutela ikusten*, nere atak ikusi zun oain dela bi aste ta omen *daola* bastante retrasao.
- 99) —Bai? —*Pasatu dezakezula* igual bat destrangis, ahí gauza guztiekin, pero... paketea horrela
- 100) Gazteon artean neskek eta mutilek elkarrekin ospatzen dituzte jaiak? —Bai, Gaste gasteen artean, bai, baña, bai. —(*Eg)oten garella* parrandan eta horrela, bai, ikusten da tabernan, ba ori, gazteak eta...

Kasu hauetan erantzunaren beharra adierazten da, eta aldi berean, aurrean esan-dako zerbaitekin lotura:

- 101) A: Hori zer da? *dagoela* hitz egiten?
B: —bai—
- 102) N: Niri gustatzen zait... eta hoiiek zer, *badatozela*?
M: Eske Tenisen gaude...
Eske... non?
- 103) A: Hor bada museo bat.
B: Museo de Navarra.
C: Ze, ezkerretara?
A: Gero sartzen *zarella* Jarautan

3.8. Atal honetan aztertuko ditugu *que*-rekin eraikitzen diren gaztelaniazko hainbat esaldiren ordainak euskaraz: *La cosa es que. Y eso que. Para mí que. Fijo que no. La movida es que.* Horien kalko gisa adibide ugari aurkitu dugu gazteen mintzai-ran, eta denetan *-la* da perpaus osagarrien menderagailua, adierazpen perpausetan gertatzen den bezelaxe. Honela deskribatzen dira: “*Que* encabezador de estructuras comentadas. Entre sus posibles variantes formales figuran las expresiones: *que sí, por supuesto que, a buen seguro que*” (Hidalgo & Pérez 2002: 166).

La cosa es que, la pena es que...

- 104) —bueno *pena da altxatzen garella... zazpitan altxatu bea garella eta sartzen ga-rela* zortzi eta laurdenetan baina gero ateratzen gara...

Kasu honetan ezezko esaldi honetan ere txertatzen dute *-la*, kalko argi bat eginez eta, are gehiago, *ez ba...* *-la* egitura agramatikala osatuz:

- 105) Baña *gauza da* ensaiatzen *ez badutela...* (La cosa es que si no ensayan)

106) Gauza da ez *dakidala* zergatik laguntza eskaera hori buruan gelditu *zitzaidala*, eta kalean nindoala, nere lagun Karlosen etxera heldu nintzenean...

Y eso que...

111) Eta hori hemen ez *dagola* horrenbertzeko erraxtasunik euskara ikasteko ez?

Para mí que...

112) Ne ustez euskararen jatorria Donezteben *dagola* e? je, je.

Fijo que...

113) Pues hoiiek fijo ez *dirrela* agertzen.

Total que...

115) Total, *nengola* korrikan ta ikusi nuen kamara bat... que vergüenza!

La movida es que...

116) ya, baiña mobida da fanfarrean *dagoela* jendea lan egiten duena de todo tipo.

3.9. Gaztelaniazko *a que sí* eta *a que no* interferentziaren bidez, euskaraz *-la-z* osaturiko esaldiak ditugu. Euskaraz *baietz* eta *ezetz* erabili behar direla adierazten du IVAPeko estilo-liburuak zenbait adibideren bidez, bestelako azalpenik gabe (Arakama et al. 2005: 93): “*Baietz harrapatu txori hori bizirik! *Harrapatzen dudala txori hori bizirik! Ezetz egin pase hori berriz! *ez duzula egiten pase hori berriz!*”.

Argiro ikus daiteke emandako adibideen bidez, gaztelaniazko interferentzia-arazo bat dagoela, gatelaniazko *a que sí (pillo)* eta *a que no (haces)* euskaratzearen ondorioak baitira hauek.

Gisa berekoak dira, gaztelaniaren eraginez, **noski baietz / ezetz* eta **jakina baietz / ezetz* gisakoak; hauek ugaldtu dira gazteon artean; *-la* morfemarik ez dute, baina gaztelaniaren isla dira (gazt. *Por supuesto que...*, *claro que*). Hori dela eta IVAPeko estilo liburuak horiek baztertzea gomendatzen du, inguruko hizkuntzen eraginez sortuak baitira. Horien ordainetan *jakina!*, *bai, noski! noski bada!*, *bai, horixe!*; *ez, ez horixe!*, *bai, zera!* eta antzekoak erabiltzea proposatzen du.

4. Ondorioa

Honainokoa laburbilduz, *-la-z* osaturiko esaldiak gero eta gehiago ugaritzen ari dira gazteen mintzairan: harridura, justifikazioa, erantzuna eta aitzakia azaltzeko xedearekin. Bertzaldetik, gazteon artean grabaturiko ordu kopuruan, ez dugu *ote*, *bait-*, edo *eta* partikulen arrastorik aurkitu, arauzkoak eta arruntak liratekeenak kasu haue-tan. Aldi berean, gaztelera *que*-rekin osaturiko esaldiak ere ugaritu dira, eginiko az-terketa batean ikus dezakegunez.³

³ Honatx emandako arrazoiak: «La causa última de estos problemas no radica, creemos, en el verbo, ni en la expresión de la fuerza ilocutiva, sino en la conjunción. (...) Una solución sintáctica al problema de las estructuras con *que* inicial pasa, creemos, por desplazar el problema de la función del verbo a la función de la conjunción» (Hidalgo & Pérez 2002: 173).

Gure ustez, fenomeno hau ez da gaztelera-euskararen konbergentzia edo interferentziaren ondorioa soilik, gaurko hizketa laxoaren ezaugarri bat baizik. Erabilera horretan oinarrituz, *-la-z* osaturiko esaldiak, poliki-poliki, ñabardura gramatikal ezberdinak hartzen hasi direlakoan gaude.

Izan ere guk uste dugu, eta bertze ikerketa batzuetan horrelaxe frogatu da, al daketa linguistikoa ugaritu dela erkidego elebidunetan; maiz, erkidego hauexetan areagotzen baita hau. Ondoren, erkidego hauek zabalduko dituzte beren forma berri-tzaileak ingurune sintaktiko eta semantiko berrietara. Bertzaldetik, hiztun elebidun hauen bigarren belaunaldian hiztun hauek anitzetan erregelak aldatu, eta horren ondorioz, murrizketa semantikoak ahazten dituzte. Horrela, pixkanaka, kontrastearen galera gertatzen has daitekeelarik, eta hauxe da, azken batean *-la-z* osaturiko esaldiekin gertatzen hasi dena.

5. Bibliografia

- Aitchison, J., 1993, *El cambio en las lenguas: ¿Progreso o decadencia?*, Ariel Lingüística.
- Alberdi, X. eta I. Sarasola, 2001, *Euskal estilo libururantz. Gramatika, estiloa eta hiztegia*, Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Arakama et al., 2005, *Libro de estilo del IVAP*, Herri-Ardularitzaren Euskal Erakundea, Gasteiz.
- Cepeda, G. eta M. T. Poblete, 1997, «Los marcadores discursivos conversacionales en el habla», *Boletín de Filología (Universidad de Chile)* 36, 25-35.
- Consejo Asesor del Euskera del Gobierno Vasco, <<http://www.euskara.euskadi.net/r59>>.
- Eusko Jaurlaritza, 2000, *Kontuan izan! Akatsak zuzentzen*, Eusko Jaurlaritza.
- , 2004, *Euskararen kalitatea. Zertaz ari garen, zergatik eta zertarako*, Eusko Jaurlaritza Argitalpen Zerbitzua.
- García, M. E., 2001, «“Siempre and todo el tiempo”: Investigating semantic convergence in a bilingual dialect», *Theoretical Linguistics, Hispania* 84:2, 300-312.
- Hidalgo Navarro, A. eta M. Pérez Giménez, 2002, «“¿Que cuándo iréis al pueblo por fin?” Notas sobre “que” no pronominal introductor de estructuras interrogativas en el español hablado en Valencia», *Español actual vivo* 77-78, 164-172.
- Íñigo, P., 2007, «Bortzirietako hizkeraren zenbait berezitasun gaurko gazteen mintzairan», *Euskera* 52, 291-318.
- Lavandera, B., «Where Does the Sociolinguistic Variable Stop?», *Language in Society* 7, 171-183.
- Núñez Pero, S., 2006, «A propósito de vengas “venga, tío, un saludo y otros ejemplos”», *Actas del V Congreso de Lingüística General: Homenaje Al. Granada*, Granada Lingüística 1.
- Ormaetxea, J. L., 2008, «Otxandioko hizkera: adinaren araberako bariazioa», *FLV* 108, 249-262.
- Rodríguez, F. (arg.), 2002a, *Comunicación y cultura juvenil*, Ariel social.
- , 2002b, *El lenguaje de los jóvenes*, Ariel social.
- San Martín, J., 2000, *Lenguaje y cultura marginal. El argot de la delincuencia*, Cuadernos de Filología Anejo XXV, Facultad de Filología Universitat.
- Silva Corvalán, C., 1996, *Language contact and change: Spanish in Los Angeles*, Clarendon, London.
- Zubiri, I. eta E. Zubiri, 2000, *Euskal gramatika osoa*, Didaktiker, Bilbo.